

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องราชาธิราชสำนวนต่าง ๆ ของไทย

ในประเทศไทย พงศาวดารมอญที่กล่าวถึงเรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราชได้รับความนิยมนอย่างมากในหมู่ของชนชั้นสูงของไทย ดังจะเห็นได้จากตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2328 ถึง พ.ศ. 2352 ได้มีการแปลและเรียบเรียงเรื่องราชาธิราชขึ้นถึง 3 สำนวนคือ สำนวนซึ่งมีผู้แปลถวายสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท สำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และสำนวนของสมเด็จพระวันรัตวัดพระเชตุพนฯ เรื่องราชาธิราชสำนวนต่าง ๆ มีดังนี้^{*}

สำนวนที่มีผู้แปลถวายสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท

จากบานแผ่นก เรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กล่าวว่า เรื่องราวพระเจ้าราชาธิราชซึ่งทำศึกกับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ซึ่งมีผู้แปลจากภาษามอญถวายสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาทนั้นแปลกเปลี่ยนจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงฟังมาแต่ก่อน จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้แปลขึ้นอีกสำนวนหนึ่ง (49 1 มัด 1)

จากการศึกษาพบว่า ในหอสมุดแห่งชาติมีเรื่องราชาธิราชอยู่ชุดหนึ่ง มีเนื้อเรื่องแตกต่างจากพงศาวดารมอญแบบอื่น ๆ และแตกต่างจากเรื่องราชาธิราชสำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ด้วย เอกสารชุดดังกล่าวมีเหลืออยู่เพียงบางส่วนคือ "พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เล่ม 1 เลขที่ 49/ฆ (29 มัด 4)" และ "พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เล่ม 17 เลขที่ 49/ช (34 มัด 5)" สมุดไทยทั้งสองฉบับนี้ มีลักษณะและเรื่องราวดังต่อไปนี้

สมุดไทยเลขที่ 49/ฆ ใบปะหน้าเอกสารปรากฏข้อความดังนี้

หมู่ พงศาวดาร

ชื่อ พงศาวดารมอญ เรื่องราชาธิราช เล่ม 1

เลขที่ 49/ฆ (29 มัดที่ 4)

ประวัติ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศวรฤทธิประทาน 21/9/2468

* สำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 และบทที่ 4

ลักษณะ เป็นสมุดไทยคำ เส้นดินลอบขาว กระดาษสมุดข่อยคุณภาพหายไปที่ทั้งข้างต้นและข้างท้าย มีเหลือเพียง 9 แผ่น เป็นลายมือเขียนหวัด บางแห่งตัวอักษรเลื่อนไป มีร่องรอยลบแก้ และเพิ่มเติมด้วยลายมือเดียวกัน

เนื้อเรื่องที่เหลือ เป็นตำนานสถานที่กล่าวถึงเหตุการณ์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดินแดนสุวรรณภูมิ ทำให้เกิดประวัติความเป็นมาของสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งมีชื่อเรียกตามอิริยาบถต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ในที่แห่งหนึ่งมีสมณยักษ์และยักษ์อื่น ๆ มากกระทำอุกฤษฏาภวายแต่พระพุทธเจ้า พระพุทธองค์เสด็จขึ้นประทับแล้วตรัสกับพระอานนท์ว่า "ยักษ์ทั้ง 8 นี้ ด้วยอานุภาพได้... 8 ใบ ให้เปนเพดานนี้ สาสนกาลพรตถาคล่วงแล้ว 1825 พรรษา เปนพระนครใหญ่ ณ ที่นี้ ยักษ์ทั้ง 8 นั้นได้เปนพระมหากษัตริย์...สี...ขาว ให้พระตถาคตเจ้าประทับนี้ จักได้ช้างเผือกอันที่เสศพรผู้มีพรภาคย์ ตรัสทำนายแต่พระอานนท์นี้แล้ว เสด็จไปโดยทิศทักษิณ" แล้วพระองค์ทรงทำนายกำเนิดของเมืองหงสาวดีและกษัตริย์ผู้ที่จะทำนุบำรุงพรศาสนา จากนั้นพระเจ้าสิริมาโศกขอประทานพระพุทธรูป และพระควัมบดีเถระเจ้าทูลถามเรื่องพระมารดา จากนั้นพระควัมบดีเสด็จไปโปรดพระมารดาซึ่งกลับชาติมาเกิดใหม่ในหมู่บ้านตองเปอะ ตั้งแต่ตอนนี้องค์ความขาดหายไป เมื่อพลิกสมุดไทยอีกด้านหนึ่งจะพบว่าเป็นเหตุการณ์ที่อลิมาางเตรียมการฆ่ามะกะตู้องค์ความจบลงเมื่อมะกะตู้องค์แต่งเครื่องราชบรรณาการและพระราชสาส์นไปถวายสมเด็จพระร่วงกรุงสุโขทัย

สมุดไทยเลขที่ 49/ช ใบปะหน้าเอกสาร ปรากฏข้อความดังนี้

หม่อมพงศาวดาร

ชื่อ พงศาวดารมอญเรื่องรายาธิราช เล่ม 17

เลขที่ 49/ช (34 มัด 5)

ประวัติ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ ประทาน

21/9/2468

ลักษณะ เป็นสมุดไทยคำ เส้นดินสอขาว ตัวอักษรค่อนข้างกลางเลื่อน เส้นดินสอไม่เป็นระเบียบ ลักษณะคล้ายเขียนอย่างรีบเร่ง ระบุเลขที่ของเล่มไว้ก่อนเริ่มเนื้อเรื่องรูปเล่มทรุดโทรม

เนื้อเรื่องกล่าวถึงกษัตริย์มอญชื่อ พระเจ้าธรรมเจดีย์มีพระราชบุตรองค์หนึ่งมีชื่อว่าชื่อ มังมณีนิล พระราชบุตรนี้มีบุญญาธิการและมีความสามารถในการรบ ในช่วงต้นของฉบับนี้

กล่าวถึงพระราชบุตรมังมณีนลินำกองทัพมอญไปรบกับเชียงใหม่ โดยมีทหารเอกมอญชื่อกะตะโป่ง และโลงยาติดตามไปด้วย ทั้งมอญและเชียงใหม่ต่างใช้อุบายในการรบผลที่สูดมอญเป็นฝ่ายชนะ หลังจากเสร็จศึกเชียงใหม่แล้ว มังมณีนลินได้ทำสงครามกับพม่า หลังจากได้ชัยชนะพระเจ้าธรรมเจดีย์ ก็ทรงแต่งตั้งให้เป็นอุปราชแล้วพระองค์ก็ทรงส่งทูตไปขอพระราชธิดาษัตริย์พม่าคือ นางปละราชเทวี ให้แก่มังมณีนลิน พระราชบุตรกษัตริย์พม่าชื่อมังสุรจักรไม่พอพระทัยต่อการอุปภิเษกครั้งนี้จึงคิดอุบายกำจัดมังมณีนลิน เหตุการณ์นี้ระบุดิศกรราช จ.ศ. 901 (พ.ศ. 2082) ต่อมาทหารพม่าคนหนึ่งชื่อ มังธนูเดชได้ลอบเข้าไปในค่ายฝ่ายมอญเพื่อจะไปปลงพระชนม์มังมณีนลินแต่ไม่สำเร็จ จึงใช้เวทมนตร์ สกศให้หลับ แล้วอุ้มโลงยากลับเข้าไปในค่ายพม่า โลงยาฟื้นขึ้นขณะที่ทหารฝ่ายมอญบุกค่ายพม่า โลงยารบกับทหารพม่าและได้ไล่ฟันพม่าล้มตายนับมีถ้วนจนสิ้นกำลังพม่าจึงรวมจับตัวส่งไปกรุงอังวะ เมื่อโลงยาฟื้นขึ้นก็ได้รับกับพม่าอีกแล้วหนีกลับไป การรบระหว่างสองฝ่ายดุเดือดรุนแรง มีการรบกันตัวต่อตัว ต่อมามังสุรจักรขออนุญาตกษัตริย์พม่าเพื่อกระทำยุทธหัตถีกับมังมณีนลิน ทั้งสองฝ่าย จัดทหารออกสู้รบกันเป็นศึกใหญ่ การกระทำยุทธหัตถีนี้ มังสุรจักรเพียงพล้ำจึงสิ้นพระชนม์บนคอช้าง กษัตริย์พม่าเมื่อทราบว่าได้สูญเสียพระราชโอรสพระองค์เสียพระทัยมาก จึงสิ้นพระชนม์ลงเมื่อ ศักราช 904 ปี (พ.ศ. 2085) ต่อมาฝ่ายมอญจับได้ทหารพม่าคนหนึ่งชื่อมังสีหจักรได้ชักชวน ให้รับราชการอยู่กับมอญ แต่มังสีหจักรกล่าวว่า ยอมตายดีกว่าจะเป็นข้าสองเจ้า เนื้อเรื่องใน เล่มที่ 17 นี้จบลงเมื่อราชธิดาษัตริย์พม่าเข้าเฝ้ามังมณีนลิน

สมุดไทย 2 เล่มนี้เป็นส่วนที่เหลือและตกทอดมาถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศวรฤทธิ์ โดยระบุชื่อไว้ว่าเป็นพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เนื้อเรื่องในเอกสารชุดนี้เริ่มตั้งแต่กำเนิดของเมืองเมาะตะมะและประวัติของมะกะโท เนื้อเรื่องในเล่มสุดท้ายนั้น อาจจะจบที่อย่างน้อยในรัชกาลของพระเจ้าธรรมเจดีย์ หรือหลังจากนั้น เอกสารชุดนี้กล่าวถึง รัชกาลของพระเจ้าราชาธิราชด้วย เพราะชื่อของเอกสารระบุว่าเป็นพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช และในเล่มที่ 17 มีข้อความบางตอนกล่าวถึงเหตุการณ์ในสมัยของพระเจ้าราชาธิราช และสมัยของตละนางพญาท้าว แต่เนื้อเรื่องในเล่ม 2-16 สูญหายไปจึงไม่ทราบรายละเอียด อย่างไรก็ตามเนื้อเรื่องที่เหลืออยู่ในเอกสาร 2 เล่มนี้ แสดงให้เห็นว่าแตกต่างจากฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และเนื้อเรื่องบางตอนก็แตกต่างจากพงศาวดารมอญเล่มอื่น ๆ ด้วย ดังจะเห็นได้จากเนื้อเรื่องในเล่ม 17 นี้ ซึ่งกล่าวถึงรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์ แต่ศักราชในเรื่องกลับเป็นศักราชในสมัยปลายราชวงศ์ธรรมเจดีย์ คือก่อนที่จะเสียเอกราชแก่พม่าและ

เหตุการณ์ในเรื่องมีลักษณะของกานนำเหตุการณ์ที่เกิดในหลาย ๆ รัชกาลมารวมไว้ด้วยกัน เรื่องราชาธิราชฉบับนี้จึงมีความสับสนในเรื่องของเหตุการณ์ รัชสมัยของกษัตริย์และศักราช แต่ก็มีใช้เป็นเรื่องแต่งทั้งหมด ทั้งนี้เพราะเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในเรื่องนี้ก็คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรัชกาลของกษัตริย์บางพระองค์ของมอญนั่นเอง

สมุทไทย 2 เล่มนี้ มิใช่เป็นการคัดลอกขึ้นหากแต่มีลักษณะเป็นต้นฉบับซึ่งแปลหรือถอดความจากภาษามอญ โดยพิจารณาจากลักษณะของการเขียนและการใช้คำ คือ ลักษณะเขียนจะไม่เป็นระเบียบ มีการขีด ลบ เขียนแทรก หรือเพิ่มเติมข้อความ ในด้านชื่อบุคคลนั้นก็ใกล้เคียงกับเสียงมอญมากกว่าฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เช่น ใช้ว่า มะกะตู ซึ่งออกเสียงคล้ายกับคำมอญคือ မာဒူ นอกจากนั้นศัพท์มอญคำเดียวกันบางครั้งก็ถอดเป็นคำไทยต่างกันเช่น กลอมโปน, กลอมโป่น เป็นต้น เอกสารชุด 49/ข. และ 49/ช นี้เป็นพงศาวดารเรื่องราชาธิราชภาษาไทยชุดเดียวที่มีเนื้อหาแตกต่างจากเรื่องราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง(หน) และแตกต่างจากพงศาวดารมอญฉบับอื่น ๆ ลักษณะของเนื้อเรื่องจึงสอดคล้องกับข้อความในบานแผนกของเรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นและลักษณะของต้นฉบับ ก็เห็นได้ชัดว่า เป็นต้นฉบับซึ่งเป็นการแปลจากภาษามอญ เอกสารชุด 49/ข และ 49/ช นี้ผู้อยู่ในความครอบครองของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศวรฤทธิ์ ซึ่งเป็นเชื้อสายของพระยาเจ่งขุนนางมอญ ผู้ซึ่งมีความสนิทสนมใกล้ชิดกับเจ้าพระยาสุรสีห์ (ซึ่งต่อมาคือสมเด็จพระเจ้าบรมมหาสุรสีหนาท) มาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี จึงกล่าวได้ว่าเอกสารชุดนี้ก็คือต้นฉบับเรื่องราชาธิราช ส่วนวนที่แปลขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเจ้าบรมมหาสุรสีหนาทนั่นเอง และเป็นไปได้ว่าพระยาเจ่งมีบทบาทหรือเกี่ยวข้องกับการแปลและเรียบเรียงเรื่องราชาธิราชฉบับดังกล่าวนี้

---

*พระยาเจ่งได้ช่วยไทยรบกับฝ่ายพม่ามาหลายครั้ง ตั้งแต่ได้อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2317 จากลักษณะที่เข้มแข็งกล้าหาญในสงคราม ท่านคงจะได้สนิทสนมคุ้นเคยกับสมเด็จพระเจ้าบรมมหาสุรสีหนาทมาตั้งแต่เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาสุรสีห์ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว ดังจะเห็นได้จากตอนปลายของรัชสมัย เมื่อมีการกบฏเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2325 นั้น "เจ้าศิริจรรยาท่านผู้หญิงของเจ้าพระยาสุรสีห์ได้คิดอ่านกับ พระยาเจ่ง พระยาพระรามนายกองมอญช่วยกันจัดเรือรับพวกมอญซึ่งอยู่ในพระยาทั้งสองนั้น ข้ามไปช่วยปราบข้าศึก (ที่มาปล้นบ้านพระยาสุรียอภัย) อยู่จนเข้าจนข้าศึกแตกพ่ายไป" (สมเด็จพระยาตราพระราชยานุภาพ 2515:544)

เรื่องราชาธิราชสำนวนของสมเด็จพระวันรัตวัดพระเชตุพน

สมเด็จพระวันรัต เป็นนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (สารานุกรมไทยเล่ม 17 2524 : 10934) ท่านได้เป็นพระสังฆราชาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในรัชกาลดังกล่าวนี้สมเด็จพระวันรัตได้รับอาราธนาจากสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เมื่อยังเป็นสามเณรให้แต่งคัมภีร์มหาพุทธกาลวงศ์ขึ้น เอกสารฉบับนี้คือพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราชซึ่งแต่งเป็นภาษาบาลีมีความยาวถึง 10 ผูก (สมเด็จพระวันรัต 2526 : คำนำ) เมื่อสมเด็จพระวันรัตสิ้นชีพิตักษัยแล้วสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส (2482 : 71) กล่าวว่าพงศาวดารมอญภาษาบาลีฉบับนี้ก็คงตกอยู่ในการดูแลรักษาของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ต่อมาเมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ลง เอกสารฉบับดังกล่าวก็อาจพลัดหลงอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง จนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้พบเรื่องราชาธิราชภาษาบาลีฉบับนี้เหลืออยู่เพียง 4 ผูก ในกุฎีวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งต่อมาก็ได้นำมาเก็บไว้ที่หอพระสมุด จนกระทั่งเกิดเพลิงไหม้หอพระสมุดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2502 เอกสารฉบับนี้จึงได้สูญหายไป (จำปา เยื้องเจริญ : สัมภาษณ์)

เรื่องราชาธิราชทั้ง 3 สำนวนนี้ คือ ฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จพระราชวังบวรฯ ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และฉบับสมเด็จพระวันรัตวัดพระเชตุพนฯ เป็นการแปลและเรียบเรียงขึ้นก่อน พ.ศ. 2352 ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสวรรคต จึงถือเป็นเรื่องราชาธิราชรุ่นแรก ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองไทย

นอกจากเรื่องราชาธิราชทั้ง 3 สำนวนนี้แล้วในหอสมุดแห่งชาติยังมีเอกสารที่มีเรื่องราวตรงกันหรือคล้ายคลึงกันกับเนื้อเรื่องตอนใดตอนหนึ่งในราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เอกสารเหล่านี้มีทั้งภาษามอญและภาษาไทย* ดังจะกล่าวต่อไปนี้

* เอกสารเหล่านี้ หอสมุดแห่งชาติได้มาด้วยวิธีการต่าง ๆ กันคือ

1. เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ
  2. มีผู้มอบให้
  3. ซื้อ และ
  4. ไม่ปรากฏ
- หลักฐานที่มาซึ่งส่วนมากเป็นภาษามอญ

1. เอกสารภาษามอญ

ในห้องอักษรโบราณ หอสมุดแห่งชาติ มีเอกสารภาษามอญหลายฉบับที่มีเนื้อเรื่อง คล้ายคลึงกับตอนใดตอนหนึ่งของเรื่องราชาธิราช เอกสารภาษามอญเหล่านี้แยกได้เป็นสองกลุ่มคือ พงศาวดารมอญประเภทใจความย่อ และพงศาวดารมอญประเภทใจความพิสดาร

ก) พงศาวดารมอญประเภทใจความย่อ

เป็นพงศาวดารที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์มอญอย่างย่อ ๆ เฉพาะเอกสารที่มี เนื้อเรื่องอยู่ในระหว่างรัชกาลของพระเจ้าฟ้ารั่วถึงรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์ ได้แก่ พงศาวดารมอญ อักษรและภาษามอญเรื่องราชวงศ์ พงศาวดารมอญ อักษรและภาษามอญเรื่อง พระควัมบติ พงศาวดารมอญเรื่องราชวงศ์นี้มีฉบับคัดลอกอยู่ในหอสมุดแห่งชาติหลายฉบับทั้งที่เป็น ไบลาน และสมุดไทย เอกสารทั้ง 2 ฉบับนี้มีแปลเป็นภาษาไทยแล้ว^๕

ข) พงศาวดารมอญประเภทใจความพิสดารในห้องอักษรโบราณ ปรากฏอยู่ 2 ชุด คือ ชุดที่ 1 กล่าวถึงพระราชประวัติและเหตุการณ์โดยละเอียดของพระเจ้าราชาธิราช ชุดนี้มี ต้นฉบับเหลือเพียง 3 เล่ม เขียนในสมุดไทย ชุดที่ 2 เป็นพงศาวดารมอญแบบปากลัทธิทั้งหมด 2 เล่ม เล่มแรกมีพระราชประวัติและรายละเอียดในรัชกาลพระเจ้าราชาธิราชอยู่ด้วย และ เล่มที่ 2 มีพระราชประวัติโดยละเอียดของพระเจ้าธรรมเจดีย์ เอกสารภาษามอญทั้ง 2 ชุด มีเรื่องราวดังต่อไปนี้

ชุดที่ 1

"ชื่อ พงศาวดารมอญ เรื่องราชาธิราช

ลักษณะ เป็นสมุดไทยคำ ตัวอักษรสีขาว อักษรและภาษามอญ

เลขที่ 49/น เล่ม 1 - เล่ม 3 (รวม 3 เล่ม)

ประวัติ เป็นสมบัติเดิมของหอพระสมุด"

^๕ อีกชื่อหนึ่งของ "ราชวงศ์" คือ "พงศาวดารกรุงพะโค" ผู้เรียบเรียงคือ อาจารย์เฟาะ โปรดอ่านเพิ่มเติมในบทที่ 3 หน้า ส่วนเรื่องพระควัมบติแปลภาษาไทยแล้ว เมื่อ พ.ศ. 2400 (พงศาวดารมอญ เรื่องพระควัมบติ เล่ม 1 49/น 60 มัด 7)

เมาะตะมะ กล่าวถึงมหากษัตริย์ที่กลับมาเกิดเป็นกษัตริย์ครองเมาะตะมะ เรื่องของมะกะโท ตั้งแต่เหตุการณ์ช่วงนี้ไปจะมีเนื้อเรื่องคล้ายกันมากกับเรื่องราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) คือกล่าวถึงพระประวัติและเหตุการณ์ในสมัยของพระเจ้าราชาธิราชซึ่งเป็นเนื้อเรื่องส่วนใหญ่ในหนังสือเล่มนี้ ถัดจากสมัยพระองค์ก็กล่าวถึงกษัตริย์ที่ครองราชย์ต่อ ๆ มาจนถึงสิ้นสุดเนื้อเรื่องในสมัยของตละนางพญาท้าว

ในเอกสารฉบับนี้ มีเรื่องราวบางตอนของพระเจ้าราชาธิราชเท่านั้นที่พิมพ์จากต้นฉบับภาษามอญดั้งเดิม ส่วนเนื้อเรื่องบางตอนนั้นสุเอ็ด คชเสนี และพระมหาบุญเจิม จุลสวัสดิ์ (สัมภาษณ์) กล่าวว่า ต้นฉบับภาษามอญที่มีอยู่เดิมนั้นมีเนื้อเรื่องบางส่วนขาดหายไป จึงต้องแปลกลับจากฉบับภาษาไทยของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ผู้ที่มีส่วนร่วมในการแปลคนหนึ่ง คือมหาพวน รามัญวงศ์ (สุเอ็ด คชเสนี : สัมภาษณ์)

เล่มที่ 2 ชื่อว่า นิทานรามาริบัติกถา ($\text{និទាន រាមាវិបតិកតា}$)

เอกสารฉบับนี้มหาทอง อุดคสุวรรณ เป็นผู้ตรวจทาน จันทกนุดรามาทงส์เป็นผู้พิมพ์จำนวน 1000 เล่ม ณ โรงพิมพ์บุญญธรรมาคาร บริเวณวัดคลองช้าง เมืองนครเขื่อนขันธ์ เมื่อ จ.ศ. 1274 (พ.ศ. 2455)

เนื้อเรื่องในตอนต้นเป็นประวัติโดยย่อของเมืองและกษัตริย์กรุงสะเทิม กรุงเมาะตะมะ และกรุงพะโค จากนั้นก็กล่าวถึงประวัติของพระเจ้าธรรมเจดีย์อย่างละเอียดตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงพระชนม์ เรื่องราวของพระองค์คล้ายคลึงกับในเรื่องราชาธิราชฉบับตัวเขียนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่ศักราชในเรื่องแตกต่างกันอยู่บ้าง เช่น เอกสารฉบับนี้กล่าวว่าพระเจ้าธรรมเจดีย์สมภพเมื่อ วันจันทร์ จ.ศ. 781 (พ.ศ. 1962) จ.ศ. 835 (พ.ศ. 2016) อายุ 51 ปี ได้ครองราชย์ และจ.ศ. 853 (พ.ศ. 2034) อายุ 72 ปี สิ้นพระชนม์ด้วยโรคท้องร่วง แต่แบบตัวเขียนกล่าวว่า "เมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ได้เสวยราชสมบัติพระชันษาได้ 45 ปี อยู่ในราชสมบัติได้ 30 ปี ก็สวรรคต เข้ากันเป็นพระชนม์ 75 ปี ลุศักราช 797 ปี (พ.ศ. 2160) พระราชบุตรได้เสวยราชสมบัติ..." (49 20 มัด 3) หลังจากสมัยของพระองค์ก็มีเรื่องราวของกษัตริย์ที่ครองราชย์ต่อมาอีกจนกระทั่งถึงสมัยของพญาทะเลซึ่งเสียเอกราชแก่พระเจ้าอลองพญา กษัตริย์พม่า เมื่อ พ.ศ. 2300

2. เอกสารภาษาไทย

ในหอสมุดแห่งชาตินอกจากจะมีเรื่องราวราชาธิราชฉบับแก้วเขียนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และเรื่องราวราชาธิราชฉบับตัวพิมพ์ซึ่งชำระมาจากฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แล้ว ยังมีเรื่องราวราชาธิราชฉบับภาษาไทยอีก 3 ฉบับ ซึ่งมีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกันหรือเป็นการนำฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มาชำระเพิ่มเติมหรือแต่งขึ้นใหม่ เอกสารเหล่านี้ได้แก่ เรื่องราชาธิราชฉบับตัวพิมพ์^{*} เรื่องราชาธิราชฉบับพระสุเมธุนี เรื่องราชาธิราชสมุดไทย เลขที่ 49/ข (27 มัด 4) และบทละครเรื่องราวราชาธิราช เรื่องราวแต่ละฉบับมีดังต่อไปนี้

เรื่องราชาธิราชฉบับพระสุเมธุนี^{**}

พระสุเมธุนีเป็นพระมอญที่เชี่ยวชาญในเรื่องภาษา ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมอญ ได้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมอญไว้หลายชิ้น เช่น ได้เขียนบทความลงในหนังสือเรื่องลำดับสกุลคชเสนี กับโบราณคดีมอญ เกี่ยวกับเรื่องราวราชาธิราชนั้นท่านได้แปลและเรียบเรียงเรื่องราวราชาธิราชขึ้น 2 ส่วนวน ดังนี้ ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวในบทละครเรื่องราวราชาธิราช (2499 : คำนำ) ว่า "เรื่องราวราชาธิราชของพระสุเมธุนีมี 2 ฉบับ ฉบับหนึ่งมีใจความเช่นเดียวกับฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) อีกฉบับหนึ่งมีใจความแตกต่างออกไปมาก" เฉพาะที่หอสมุดแห่งชาตินั้นปรากฏเรื่องราวราชาธิราชฉบับของพระสุเมธุนีอยู่ 1 ฉบับ เป็นลายมือเขียนในสมุดฝรั่งขนาดสมุด 21 x 33.5 ซม. จำนวน 315 หน้า เอกสารฉบับนี้มีประวัติกล่าวว่า พระองค์เจ้าวรวิธอาภรณ์ ประทานแก่หอสมุดแห่งชาติเมื่อ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2475 และหอสมุดแห่งชาติได้คัดลอกทำสำเนาไว้แล้ว

* ปรอดอ่านในบทที่ 4

** พระสุเมธุนี นายเดิม ลับ บัวทอง เกิดวันที่ 6 ขึ้น 5 ค่ำ พ.ศ. 2410 ณ ตำบลท่าทราย จังหวัดนนทบุรี เมื่อเป็นพระมหากลับเปรียญ 3 ประโยค ได้เป็นผู้รักษาการตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดตองปุ (วัดชนะสงคราม) ซึ่งเป็นวัดมอญมาแต่เดิม ต่อมาได้เป็นพระราชาคณะสามัญ และมรณภาพเมื่อ พ.ศ. 2485 (ประวัติวัดชนะสงคราม 2517 : 30)

ตอนต้นของเนื้อเรื่องพระสุเมธมุนีก้าวไว้ว่า พงศาวดารมอญฉบับนี้ดำเนินเรื่องตามฉบับพิมพ์เมืองนครเขื่อนขันธ์ ก็คือเป็นฉบับซึ่งแปลจากพงศาวดารฉบับปากลัด เล่มที่ 1 พ.ศ. 2453 นั้นเองในการแปล พระสุเมธมุนีได้เทียบเคียงเนื้อเรื่องราชาธิราชกับไบลานภาษามอญด้วย เนื้อเรื่องในเอกสารฉบับนี้กล่าวตั้งแต่ประวัติของมะกะโทซึ่งในเรื่องเขียนว่า "มะกะโท" มีรายละเอียดสมัยพระเจ้าราชาธิราช และจบที่รัชกาลของดลนางพญาท้าวซึ่งเป็นเหตุการณ์ก่อนที่พระนางจะถูกพม่าจับตัวไปกรุงอังวะ เอกสารฉบับนี้มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่องราชาธิราชของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และรายละเอียดบางตอนก็ตรงกัน มีเพียงส่วนปลีกย่อยบางตอนที่แตกต่างกันอยู่บ้าง

เรื่องราชาธิราชเลขที่ 49/ช (27 มัด 4)

หมู่ พงศาวดาร

ชื่อ พงศาวดารมอญ เรื่องราชาธิราช เล่ม 2

เลขที่ 49/ช (27 มัดที่ 4)

ประวัติ พระยาประมุขธรรักษ์ (ผูก ฝโลประการ) ให้ 31/7/2460

ลักษณะของสมุด สมุดไทยคำตัวเส้นดินสอขาว ยังคงสภาพสมุดที่สมบูรณ์

ไม่ขาดหาย ตัวอักษรชัดเจน อ่านง่าย ในตอนก่อนเริ่มเรื่องมีข้อความเขียนไว้ตรงกลางว่า
" ตัน 2 "

เอกสารฉบับนี้ระบุว่าเป็นเรื่องราชาธิราช เล่มที่ 2 เนื้อเรื่องกล่าวถึงมหายักษ์ ทั้ง 8 มากระทำอุปฐากแก่พระพุทธเจ้า จากนั้นก็กล่าวถึงพระเจ้าออลังคจอสูแห่งกรุงกุกาม เรื่องราวของพระเจ้าออลังคจอสูนี้มีใจความแตกต่างจากที่พบในฉบับอื่น ๆ ในฉบับนี้กล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งพระเจ้าออลังคจอสูทรงตระเตรียมเพื่อไปรบ เช่น กล่าวถึงพระองค์ทรง "ฉลองพระองค์อย่างฝรั่ง สอดพระมหาสังวาล 7 สาย ฉะยิงพระองศา กรสรพสาสตราวุธ ใส่แหวนพระธรรมรงเพชร 7 ดวง ทรงพระมหามาลาลงเลขยรรยง พรหัชถขวาทรงพระแสงของ้าว" จากนั้นก็ยกทัพเข้าตีเมืองสะเหิมของพระเจ้าวิสุทธิวงศ์ เมื่อยกทัพกลับมาทางป่าบัพันก็ได้ " เทียวประกาศป่าถ้ำธาร " เมื่อมาถึงป่าเมาะตะมะก็ให้หยุดทัพสร้างเมืองเมาะตะมะ แล้วให้หอสีมามางเป็นเจ้าเมือง แล้วเทียวขมป่าถ้ำธาร แล้วจึงเสด็จกลับกุกาม พระองค์สวรรคตในศักราช 629 ปี พระราชบุตรได้ครองราชย์ต่อแล้วให้ปลงพระศพพระราชาธิบดี " สิ่งให้ทำพระเมรุชื่อ 5 วา 2 คอก... ชักพระศกู่พระเมรุมีงารมโหรศกสมโภช 3 วัน ถวายพระเพลิง "

พระสงฆ์สถูปภรณ์หมื่นหนึ่ง ครั้นดับพระเพลิงแปลงพระรูป เก็บพรอัฐิบันจุเจดีย์กระละอมปอน" แล้วตรัสสั่งให้ สมิงสีหสุรเสนายกทัพไปปราบอติมาปางซึ่งแข็งเมืองอยู่ ต่อมาอติมาปางไต่ยกกองทัพมาจับอภัยพญาฆ่าเสียแล้วขึ้นครองกรุงเมาะตะมะ แล้วกล่าวถึงประวัติของมะกะโท เนื้อเรื่องในสมุดไทยเล่มนี้จบลงเมื่อลักขะยาพยูเตรียมการประหารอชมะมอญ

เนื้อเรื่องราชาธิราชฉบับนี้ได้เพิ่มเติมรายละเอียดเข้าไปในฉบับตัวเขียนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เฉพาะเรื่องราวตอนพระเจ้าอลังคจอสูซึ่งในสมัยตัวเขียนกล่าวไว้เพียงสั้น ๆ

บทละคร เรื่องราชาธิราช

หมู่	กลอนบทละคร
เรื่อง	ราชาธิราช เล่ม 3 เลขที่ 5/1
ประวัติ	เป็นสมบัติเดิมของหอพระสมุดวชิรญาณ
ลักษณะ	เป็นสมุดข่อยดำ เส้นดินสอขาว
อักษร	ไทย ภาษาไทย

บทละครเรื่องราชาธิราชนี้ ดำเนินเรื่องตามเรื่องราชาธิราช ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับตัวพิมพ์ สมุดไทยที่เหลืออยู่นี้เป็นเล่มที่ 3 กล่าวถึงเนื้อเรื่องตอนอาจารย์มะเป่งรับอาสาไปห้ามทัพสมิงมราหู จนถึงตอนอาจารย์มะเป่งลาสิกขาบทได้เป็นพระยาอินทโยธา

บทละครเรื่องเดียวกัน ส่วนวนเดียวกันนี้ได้พิมพ์จำหน่ายเป็นเล่มแล้ว รวมทั้งหมด 3 เล่ม โดยโรงพิมพ์ไทย ยศเส เมื่อ พ.ศ. 2457 ต่อมาโรงพิมพ์เทพไพศาลได้พิมพ์อีกครั้ง เมื่อ พ.ศ. 2502 บทละครเรื่องราชาธิราชนี้ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ อารังได้ให้นักแต่งบทละครของท่านแต่งเรื่องราชาธิราชขึ้นเป็นบทละครพันทาง สำหรับให้คณะละครของท่านไปใช้แสดงทั้งกำหนดชื่อเพลงและจำนวนคำกลอนไว้ด้วย ผู้แต่งได้กล่าวถึงกลวิธีการแต่งบทละครเรื่องนี้ไว้ว่า

"ขอสิ้นเรื่องราวราชาธิราช
เรื่องบอกตรงเป็นพงษาวดาร
เรียบเรียงเรื่องกำหนดบทกลอน
ขอจงเป็นนิลย์อยู่ในตน

ในบทบาทแบบกลอนไม่อ่อนหวาน
พม่าหาญรบมอญรอนประจัญ
ไม่ยกย่อนข้อความตามมโนคุณธ
ประจวบจนถึงสถานนิพพานเอย."

(บทละครเรื่องราชาธิราช เล่ม 3. 2502 :)

เนื้อเรื่องในฉบับแรกกล่าวถึงพยาน้อยเตรียมการหนีจากเมืองพะโคเพื่อไปตั้งตัวที่เมืองตะเกิง เล่มที่ 3 จบเรื่องที่สมิงพระรามหนีออกจากกรุงอังวะ และได้เป็นเจ้าเมืองวาน แม้ว่าจะดำเนินเรื่องตามเรื่องราชาธิราชฉบับตัวพิมพ์ แต่ในรายละเอียดบางตอนผู้แต่งก็ได้กล่าวแตกต่างหรือขยายความจากเดิมเพื่อให้การแสดงละครมีรสชาติมากขึ้น เช่น การประหารสมิงมรธาบู บทละครได้เพิ่มรายละเอียดบางประการเข้าไป คือขยายความจากข้อความเดิมซึ่งกล่าวว่า "พระยาน้อยจึงตรัสสั่งทหารให้เอาสมิงมรธาบูไปฆ่า สับให้เนื้อละเอียด มีให้กากลิ้นแค้น" แต่บทละครได้ให้รายละเอียดมากขึ้นดังนี้

"เมื่อนั้น
ต่างฉวยได้มีดพรำรำเข้าไป
จับสมิงมรธาบูอยู่ใต้เกย
ผูกมัดมัดยั้งน้ำท่าประจาน
เข้าถากเนื้อเถื่อเชือดเลือดไหลแดง
ค่อยค่อยแล้วพอเหมาะจำเพาะคำ
ราหูนิ้วหน้าเจ็บสาหัส
ร้องอึงถึงขนาดจวนขาดใจ

เมื่อนั้น
ครั้นเสด็จซึ่งสังหารผลาญชีวา

ราชมัญหึ่งหลายล้นนายไพร่
ล้นแต่ใจตุร้ายคล้ายพระกาล
ฉุดลากเลยออกมายังหน้าฉาน
บ้างฉวยขวาน ดาบ พรำ ยืนรำรำ
โยนให้แรงกาซิมไม่อ้อมหน้า
แล้วโยนซ้ำให้กาพาเอาไป
ด้วยต้องมัดมือติดดินไม่ไหว
เลยบรรลัยลวงสับยิ้นหลับตา

๓ 8 คำ ๓ เชิดฉิ่ง

หน่อษัตริย์ทรงพระสรวลสำรวลว่า
ก็ลีลาเยื้องย่างเข้าปราสาททอง

๓ 2 คำ ๓ เสมอ

ต่อมากรมศิลปากรได้นำบทละคร เรื่องราชาธิราชมาจัดแสดงเป็นละครพันทางอีกหลายครั้ง แต่มิได้แสดงถึงเรื่องหากตัดเป็นตอน ๆ จัดแสดงตามเรื่องราวของตัวเอกต่าง ๆ เช่น ตัดตอนเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ซึ่งเกี่ยวพันกับตัวละครนั้น ๆ มาแสดงต่อเนื่องกันโดยแบ่งเป็นองก์ ๆ เช่น แสดงตอนสัจจะสมิงนครอินทรมี 4 องก์ แต่ละองก์จะมีการบรรยายเพื่อให้คนดูเข้าใจเรื่องอย่างต่อเนื่อง ในการแสดงนั้นตัวละครจะรำร่าทำท่าตามเนื้อร้อง และบางตอนก็จะเจรจาเองด้วยตัวเอกซึ่งกรมศิลปากรมักจะนำมาแสดงนอกจากสมิงนครอินทรีแล้วก็คือ สมิงพระราม และพระเจ้าราชาธิราช

อาจกล่าวได้ว่า เอกสารภาษาไทย เรื่องราชาธิราชนั้น ปรากฏต้นฉบับแรกเริ่มคือแปลและเรียบเรียงจากภาษามอญคือก่อนและเมื่อ พ.ศ. 2328 อยู่ในหอสมุดแห่งชาติ 2 สำนัก คือ สำนักซึ่งเป็นต้นฉบับที่แต่งเพื่อทูลเกล้าถวายสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท

สำนวนดังกล่าวนี้มีฉบับเหลือเพียง 2 เล่ม อีกส่วนหนึ่งคือสำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับตัวเขียนซึ่งมีเนื้อความจบบริบูรณ์ ส่วนเรื่องราชาธิราชฉบับพระสุเมธุนีนั้น เป็นการแปลจากพงศาวดารมอญฉบับปากลัด ส่วนเรื่องราชาธิราชอีก 3 ฉบับคือ เรื่องราชาธิราชฉบับตัวพิมพ์และสมุดไทยเรื่องราชาธิราชเลขที่ 49/ช (27 มัด 4) นั้นเป็นฉบับที่ชำระหรือขยายเนื้อความบางตอนจากเรื่องราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับตัวเขียน ส่วนบทละครเรื่องราชาธิราชนั้นเปลี่ยนรูปแบบมาจากเรื่องราชาธิราชฉบับตัวพิมพ์ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

เอกสารเรื่องราชาธิราชทั้งภาษามอญและภาษาไทยในหอสมุดแห่งชาตินี้มีเนื้อเรื่องและที่มาของเรื่องจากพงศาวดารมอญซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 19-21 เรื่องราวของกษัตริย์และเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่มีบันทึกไว้ในหลักฐานต่าง ๆ ตั้งแต่จารึกเอกสารและเรื่องเล่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

หนังสือ

กาญจนา นาคสกุล และคณะ. การใช้ภาษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, 2524.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517.

_____. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2528.

คลัง (หน), เจ้าพระยาพระ. วรรณคดีของเจ้าพระยาพระคลัง (หน). กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2507.

_____. ราชาธิราช. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ, 2512.

_____. สามก๊ก. 2 เล่ม. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2518.

จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัว. พระนคร (เทพนิมิตการพิมพ์) 2518. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน

พระราชทานเพลิงศพ พลตรีตติ เตชาชาติ)

ดวงมน จิตรจำนงค์. สุนทรียภาพในภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, 2527.

คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. จารึกกัลยาณี. พระนคร, 2486.

_____. เที่ยวเมืองพม่า. พระนคร : คลังวิทยา, 2517.

_____. พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. 2 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2526.

ตำราฐานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ลำดับสกุลชนเลินกับโบราณคดี
มอญ. มีพระวิจารณ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราฐานภาพ. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, 2482. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรี
พระยาพิพิธมนตรี)

ตำราฐานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา และ นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระยา. สาส์นสมเด็จพระเจ้า. เล่ม 2. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2505 ก.

..... สาส์นสมเด็จพระเจ้า. เล่ม 10. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2505 ข.

..... สาส์นสมเด็จพระเจ้า. เล่ม 11. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2505 ค.

..... สาส์นสมเด็จพระเจ้า. เล่ม 16. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2505 ง.

ตรีศิลป์ บุญขจร. นวนิยายกับสังคมไทย (2475-2508). กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์,
2523.

ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยากับพระวิจารณ์ของสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาตำรา
ฐานภาพ. พระนคร, 2508. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ
หลวงศรีนราศัย)

ตำราพิไชยสงครามค่ากลอน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กิมหลีทงวน, 2480. (พิมพ์แจก
ในงานศพเด็กชายปราโมทย์ อัญชานานนท์)

เดช บุนนาค. "วิธีการของประวัติศาสตร์." ใน ปรัชญาประวัติศาสตร์. หน้า 149-166.
ชาญวิทย์ เกษตรศรี และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
พิชฌเศศ, 2518.

ทินอ่อง. หม่อง. ประวัติศาสตร์พม่า. แปลโดยเพ็ชรี สุมิตร. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
2519.

ทำเนียบนามภาคที่ 2 ทำเนียบข้าราชการวังหลังและทำเนียบสมณศักดิ์. นครหลวงฯ : โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน, 2511. (พิมพ์เพื่อประกอบการในงานพระราชทานเพลิงศพองเสวกตรีขุนนางจ่านอง เจริญนางจ่านอง).

นราธิประพันธ์พงศ์, กรมพระ. พระราชพงศาวดารพม่า. เล่ม 1. พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2505.

นาฏวิภา ขลิตานนท์. ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

_____. ปากไก่และใบเรือ. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, 2527.

บทละครเรื่องราชาธิราช. พระนคร, 2499. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์โทพระปวโรฬารวิทยา (ป้อ เข็ดชื่อ) ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม)

บทละครเรื่องราชาธิราช. เล่ม 1 ตอน 1 - เล่ม 3 ตอน 3. พิมพ์ครั้งที่ 6. พระนคร : โรงพิมพ์เทพไพศาล, 2502.

บุญเหลือ เทพสุวรรณ, ม.ล. แนะแนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี. อนุสารหมวดวิชาภาษาไทย เลขที่ ท.1/2511. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2511.

_____. วิเคราะห์วรรณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2522.

_____. "หัวใจของวรรณคดีไทย." ใน วรรณไวทยากร, หน้า 55-156. กรุงเทพมหานคร . โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514.

ประจักษ์ สายแสง. วรรณกรรมจากตำบลศรีศรีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย. พิษณุโลก, 2516.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

ประวัติวัดชนะสงคราม. กรุงเทพฯ, 2517.

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). ประชุมพงศาวดาร, ภาคที่ 64.

พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2512.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2525.

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรง
ราชานุภาพ ทรงนิพนธ์พระอภัยประภอบ. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2505.

พูนพิศมัย ดิศกุล, ม.จ.หญิง. ประเพณีพิธีไทย. พระนคร : คลังวิทยา, 2518.

แมนมาศ ขวลิศ. ทอสมุดแห่งชาติจากอดีต-ปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร,
2528. (พิมพ์ในนามวงกลมสมัชชาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรง
เจริญพระชนมพรรษาเสมอด้วยสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชเจ้า).

ละครอนพันทางเรื่องราชาธิราชชุดศึกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ตอนสังจะสมิงนครอินท. กรุงเทพฯ
มหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2523.

วันรัต, สมเด็จพระ. จุลยุทธกาลวงศ์ผูก 2 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2526. (อนุสรณ์บรรณงานออกพระเมรุสมเด็จพระ
พระพุทธเจ้าจารย์ (เสงี่ยม จันทสิริมหาเถร) วัดสุทัศน์เทพวราราม).

ศิลปวัฒนธรรม เล่ม 3 ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร,
2525. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี)

สมบัติ ปลายน้อย. เกร็ดโบราณคดีประเพณีไทย. พระนคร : แพร่พิทยา, 2512.

_____ . เล่าเรื่องหม่ารามัญ. พระนคร : แพร่พิทยา, 2515.

สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน. เล่ม 17. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม,
2524.

- สุกัญญา ตีระวนิช. หมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม. กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2528.
- สุพรรณ อรพันธ์. วรรณกรรมเจ้าพระยาพระคลัง (หน). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2525.
- สุพรรณี วราทร. ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย. พระนคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2519.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ - พ.ศ. 2000. เอกสารชุดประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2522.
- สิทธา พินิจภูวดล และนิตยา กาญจนะวรรณ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2519.
- เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2505.
- _____. "ประเพณีเนื่องในการเกิด" ใน ประเพณีเนื่องในการเกิด, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต และตำนานกลืน. พระนคร, 2513. (พิมพ์ในอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางนวม สุวรรณอัฒม์)
- ชอล, ดี.จี.อี. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. เล่ม 1. แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ. กรุงเทพฯ, 2517.
- วิทยานิพนธ์
- พรพรรณ เลาทศรินาถ. "ความสัมพันธ์ระหว่างมอญ-พม่า และสุโขทัย." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2519.
- สุภรณ์ โอเจริญ. "ชาวมอญในประเทศไทย วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

อุบลศรี อรรถพันธ์. "การชำระพระราชพงศาวดารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก." วิทยานิพนธ์ปริญาโทมหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.

เอกสารอื่น

ประพันธ์พัฒนาการ, หลวง (ผู้แปล). "พงศาวดารฉบับหอแก้ว" สมุดฝรั่ง หมายเลข 31/ผ 001.5/561 อันดับที่ 36 มัดที่ 1 พ.ศ. 2458.

พระสุเมธมุนี (ลับ บัวทอง). "พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช" 2 เล่ม. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดฝรั่ง. เส้นดินสอดำ. หมายเลข 001.5/38.

"พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช" เล่ม 1-3. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นดินสอดขาว. อักษรและภาษามอญ. หมายเลข 50-52. มัด 6.

"พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช" หอสมุดแห่งชาติ. สมุดฝรั่ง (ถ่ายเอกสาร) หมายเลข 001.5/38 ก.

"พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช" หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นดินสอดขาว. หมายเลข 49/ข (27 มัด 4). ตู้ 101.

"พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช" หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นดินสอดเหลือง. หมายเลข 49. มัดที่ 1-3, เล่ม 1-20. ตู้ 101.

"พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช" หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นดินสอดเหลือง. หมายเลข 49/ข. มัดที่ 7-9, เล่ม 64-83. ตู้ 101.

"พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช" หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นดินสอดขาว. หมายเลข 49/ค. มัดที่ 10-11, เล่ม 84-100. ตู้ 101.

"พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช" เล่ม 1. หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยดำ. เส้นดินสอดขาว. หมายเลข 49/ง (29 มัด 4). ตู้ 101.

- Blackmore, Thaung. Burmese Historical Literature and Native and Foreign Scholarship." in Symposium on Historical, Archeological and Linguistics Studies on Southern China South-East Asia and the Hong Kong Region, pp. 310-319. Hong Kong University Press, 1968.
- Desai, W.S. A Pageant of Burmese History. London : Orient Longmans, 1961.
- Hall, D.G.E. Burma. 3d ed. London : Hutchinson University Library. 1960.
- Hall, D.G.E, ed. Historians of Southeast Asia. London : Oxford University Press, 1961.
- Halliday, R. The Talaings. Rangoon : Government Printing, 1917.
- _____. "Immigration of the Mons into Siam" The Journal of the Siam Society. vol. X. Kraus Reprint 1969, pp. 1-15.
- Harvey, G.E. History of Burma from the Earliest Times to 10 March 1829; the Beginning of the English Conquest. London : Frank Grass & Co. Ltd., 1967.
- Htin Aung, Maung. Burmese History Before 1287 : A Defence of the Chronicles. Oxford : Asoke Society, 1970.
- _____. A History of Burma. New York : Columbia University Press, 1967.
- Htoot, U. Tet. "The Nature of the Burmese Chronicles." In Historians of South- East Asia, pp. 50-61. D.G.E. Hall, ed. London : Oxford University Press, 1961.

Phayre, Sir arthur P. History of Burma. include Burma Proper, Pegu, Taungu, Tenasserim, and Arakan. London : Trubner & Co., Ludgate Hill, 1883.

Shin Sandalinka. Maniyadanabon of Shin Sandalinka. Tr. by L.E. Bagshawe. New York : Cornell University, S.E.P. Program, 1981.

Shorto, H.L. "A Mon Genealogy of Kings : Observations on the Nidana Arambhakatha." in Hall D.G.E, editor. Historians of Southeast Asia. London : Oxford University Press, 1961.

Tin, Pe Maung and Luce, G.H. The Glass Palace Chronicle of the Kings of Burma. Rangoon, Gangoon" University Press, 1960.

Tinker, Hugh. "Arthur Phayre and Henry Yule : Two Soldier Administrator Historians." In Historians of Southeast Asia, pp. 267-278. D.G.E. Hall, ed. London : Orient Longmans, 1961.

Yoe, Shway. The Burman : His Life and Notions. London : Oldbowne Press, 1963.

Articles

Halliday, R. "Slapat Rajawan Datow Smin Ron, a History of Kings, with Text, Translation, and Notes." The Journal of Burma Research Society 13 (April 1923) : 33-67.

Harvey, G.E. "The Writing of Burmese History." The Journal of the Burma Research Society 9 (August 1919) : 65-82.

Stewart, J.A. "Note on Some Authorities for the History of Burma."

The Journal of Burma Research Society 13 (April 1923) : 69-76.

Thein, Saya. "A Comparative Study of Burmese History." The Journal

of Burma Research Society 8 (August 1918) : 122-128.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

นางบุษบา (สนิทวงศ์ฯ) ตระกูลจัจจาวัตร์ เกิดวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2497
เข้าศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ แผนกวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.
2517 ได้รับทุนการศึกษาจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตลอดสี่ปี
และเข้าศึกษาต่อที่บัณฑิตวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2524 ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำหมวด
วิชาภาษาไทย โรงเรียนสตรีวิทยา กรุงเทพมหานคร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย